

PRAWO MIĘDZYNARODOWE PUBLICZNE

Remigiusz Bierzanek, Janusz Symonides
Michał Balcerzak, Marcin Kałduński

SERIA AKADEMICKA

PRAWO MIĘDZYNARODOWE PUBLICZNE

Remigiusz Bierzanek, Janusz Symonides
Michał Balcerzak, Marcin Kałduński

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 lipca 2023 roku

Wydawca
Dagna Kordyasz

Redaktor prowadzący
Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne
Violet Design Wioletta Kowalska

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały opracowali:

Remigiusz Bierzanek, Marcin Kałduński – rozdział II, III
Remigiusz Bierzanek, Michał Balcerzak – rozdział IX, X, XI
Janusz Symonides, Marcin Kałduński – rozdział I, IV, VI
Janusz Symonides, Michał Balcerzak – rozdział V, VII, VIII

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przystępujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-789-8

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Słowo wstępne	17
Rozdział I	
Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego	19
§ 1. Społeczność międzynarodowa a prawo międzynarodowe	19
1. Pojęcie i skład społeczności międzynarodowej	19
2. Cechy charakterystyczne społeczności międzynarodowej	21
3. Społeczność międzynarodowa a wspólnota. Uniwersalizm a regionalizm	25
§ 2. Pojęcie i istota prawa międzynarodowego	26
1. Definicja	26
2. Nazwa	27
3. Systematyka	28
4. Podstawa obowiązywania prawa międzynarodowego	30
5. Sankcje	32
§ 3. Prawo międzynarodowe a prawo wewnętrzne	35
1. Jedność czy odrębność. Monizm a dualizm	35
2. Stosunek prawa międzynarodowego do prawa wewnętrznego w praktyce międzynarodowej	37
3. Stosowanie umów międzynarodowych w porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej	38
Rozdział II	
Zarys historii prawa międzynarodowego	41
§ 1. Starożytność	41
1. Typy historyczne prawa międzynarodowego	41
2. Bliski Wschód	43
3. Grecja	44
4. Chiny	46
5. Rzym	46
6. Poglądy na prawo międzynarodowe	48

§ 2. Średniowiecze	49
1. „Rodzina narodów chrześcijańskich”	49
2. Stosunki z państwami muzułmańskimi	51
3. Rozwój kontaktów międzynarodowych	52
4. Nauka prawa międzynarodowego	53
5. Nauka prawa międzynarodowego w Polsce	55
§ 3. Od średniowiecza do XVIII w.	57
1. Formowanie się nowego układu politycznego i „klasycznego” prawa międzynarodowego	57
2. Wojna trzydziestoletnia	59
3. Dalsze zmiany w prawie międzynarodowym	60
4. Nauka prawa międzynarodowego	60
§ 4. Wiek XIX i początek XX w.	66
1. Oddziaływanie rewolucji francuskiej	66
2. Kongres wiedeński	67
3. Doktryna Monroego	69
4. Ekspansja społeczności międzynarodowej	69
5. Ekspansja kolonialna	69
6. Traktat paryski	70
7. Inne zmiany polityczne	71
8. Rozwój współpracy międzynarodowej i prawa międzynarodowego	72
9. Konferencje haskie	72
10. Rozstrzyganie sporów. Rozkwit arbitrażu	74
11. Nauka prawa międzynarodowego	74
12. Nauka prawa międzynarodowego w Polsce	75
§ 5. Okres po pierwszej wojnie światowej	76
1. Pierwsza wojna światowa	76
2. Okres międzywojenny. Liga Narodów	77
3. Druga wojna światowa	80
4. Rozpad imperiów kolonialnych	83
5. Okres powojenny	84
6. Nauka prawa międzynarodowego	87
7. Nauka prawa międzynarodowego w Polsce	88

Rozdział III

Źródła prawa międzynarodowego	93
§ 1. Pojęcie źródeł prawa międzynarodowego	93
§ 2. Umowa międzynarodowa	95
1. Źródła prawa traktatów	95
2. Pojęcie i rodzaje umów międzynarodowych	96
3. Forma umów międzynarodowych	99
§ 3. Procedura zawierania umów międzynarodowych	104
1. Uwagi wstępne	104
2. Pełnomocnictwa	104
3. Ustalenie tekstu, umocowanie tekstu i podpisanie umowy	105
4. Parafowanie i podpisanie umowy	106

5.	Zgoda państwa na związanie się umową	107
6.	Ratyfikacja i wejście w życie	107
7.	Przystąpienie do umowy	112
8.	Wejście w życie umowy międzynarodowej	113
9.	Rejestracja i publikacja umów	113
10.	Zastrzeżenia	114
11.	Typowe klauzule występujące w umowach międzynarodowych	116
§ 4.	Obowiązywanie, przestrzeganie i moc obowiązująca umów międzynarodowych	117
1.	Obowiązywanie umów w czasie (<i>ratione temporis</i>) i przestrzeni (<i>ratione loci</i>)	117
2.	Zakres obowiązywania <i>pacta sunt servanda</i>	118
3.	Środki zabezpieczające wykonanie umów	119
4.	Interpretacja umów międzynarodowych	120
5.	Zakres mocy obowiązującej umów wobec państw trzecich	122
§ 5.	Nieważność, wygaśnięcie i zawieszenie stosowania umów	124
1.	Nieważność umów	124
2.	Wygaśnięcie umowy	130
3.	Wypowiedzenie umowy	132
4.	Zawieszenie stosowania umowy	133
5.	Wpływ wybuchu wojny na umowy międzynarodowe	134
§ 6.	Zwyczaj międzynarodowy	135
1.	Prawo zwyczajowe w katalogu źródeł prawa międzynarodowego	135
2.	Uzasadnienie mocy obowiązującej prawa zwyczajowego	136
3.	Element obiektywny: praktyka	138
4.	Element subiektywny: akceptacja	140
5.	Kurtuazja międzynarodowa (<i>comitas gentium</i>)	140
§ 7.	Akty jednostronne	141
§ 8.	Uchwały organów organizacji międzynarodowych	143
§ 9.	Zasady ogólne prawa	144
1.	Pojęcie	144
2.	Praktyka MTS	144
3.	Koncepcje doktrynalne	145
4.	Charakterystyka zasad ogólna prawa	146
§ 10.	Orzecznictwo sądów i trybunałów	147
§ 11.	Doktryna	149
§ 12.	Co nie jest źródłem prawa międzynarodowego?	150
§ 13.	Kodyfikacja prawa międzynarodowego	151
1.	Rozwój historyczny	151
2.	Kodyfikacja prawa międzynarodowego po drugiej wojnie światowej	151
3.	Następstwa kodyfikacji	152

Rozdział IV

Podmioty prawa międzynarodowego	153
§ 1. Pojęcie podmiotowości w prawie międzynarodowym	153
1. Dyskusja dotycząca podmiotowości	153
2. Pojęcie podmiotowości	154

3.	Podmiotowość a suwerenność	154
4.	Podmiotowość pierwotna i wtórna	155
5.	Podmiotowość a zdolność prawna	156
§ 2.	Państwo jako podmiot prawa międzynarodowego	157
1.	Elementy składowe i istota państwa	157
2.	Powstawanie i upadek państw. Zagadnienie sukcesji	161
§ 3.	Rodzaje państw z uwagi na ich strukturę	170
1.	Państwa jednolite	170
2.	Państwa złożone	170
3.	Palestyna	171
4.	ZSRR	172
5.	Wspólnota Niepodległych Państw	173
6.	Wspólnota Narodów (brytyjska)	173
§ 4.	Rodzaje państw ze względu na ograniczenie zdolności do czynności prawnych w stosunkach międzynarodowych	175
1.	Państwa zależne	175
2.	Minipaństwa	176
3.	Państwa trwale neutralne	177
§ 5.	Inne podmioty prawa międzynarodowego	178
1.	Podmiotowość narodu	178
2.	Podmiotowość organizacji międzynarodowych	179
3.	Podmiotowość Stolicy Apostolskiej	181
4.	Podmiotowość osób fizycznych i prawnych	183
§ 6.	Uznanie międzynarodowe	184
1.	Pojęcie i formy uznania	184
2.	Uznanie państwa	188
3.	Uznanie rządu	192
4.	Uznanie za stronę wojującą i za powstańców	195
5.	Uznanie za naród	196
§ 7.	Odpowiedzialność międzynarodowa państwa	197
1.	Pojęcie	197
2.	Dwie koncepcje odpowiedzialności	197
3.	Odpowiedzialność za delikt (<i>responsibility</i>)	197
4.	Przesłanki wyłączające bezprawność	205
5.	Formy odpowiedzialności	206
6.	Odpowiedzialność za konsekwencje czynów niestanowiących naruszenia prawa (<i>liability</i>)	209

Rozdział V

Organy państwa w stosunkach międzynarodowych	219
§ 1. Uwagi wstępne	219
§ 2. Organy wewnętrzne	220
1. Głowa państwa	220
2. Parlament	223
3. Rząd i szef rządu (premier)	224
4. Minister i ministerstwo spraw zagranicznych	226

§ 3. Organy zewnętrzne	228
1. Stałe przedstawicielstwa dyplomatyczne	228
2. Misje specjalne	229
3. Przedstawicielstwa handlowe	230
4. Przedstawicielstwa przy organizacjach międzynarodowych	231
5. Urzędy konsularne	232
6. Misje wojskowe	233
§ 4. Stosunki dyplomatyczne	234
1. Normy regulujące stosunki dyplomatyczne	234
2. Ustanowienie stosunków dyplomatycznych	234
3. Funkcje misji dyplomatycznej	236
4. Klasy szefów misji i zagadnienie precedencji	237
5. Personel misji dyplomatycznej	238
§ 5. Przywileje i immunitety dyplomatyczne	239
1. Pojęcie przywilejów i immunitetów	239
2. Podstawa przywilejów i immunitetów dyplomatycznych	239
3. Przywileje i immunitety misji	240
4. Przywileje i immunitety osobowe	242
§ 6. Obowiązki przedstawicieli dyplomatycznych wobec państwa przyjmującego	243
§ 7. Korpus dyplomatyczny	244
§ 8. Koniec misji dyplomatycznej	245
§ 9. Stosunki konsularne	246
1. Normy regulujące stosunki konsularne	246
2. Ustanowienie stosunków konsularnych. Początek i koniec funkcji konsularnych	247
3. Funkcje konsularne	248
4. Immunitety i przywileje konsularne	249
5. Immunitety i przywileje placówki	249
6. Immunitety i przywileje osobowe	249
7. Klasy szefów placówek konsularnych. Korpus konsularny	250
8. Konsulowie zawodowi i honorowi	251

Rozdział VI

Terytorium w prawie międzynarodowym	253
§ 1. Wprowadzenie	253
1. Pojęcie terytorium	253
2. Rodzaje terytoriów	253
§ 2. Terytorium państwowe	254
1. Znaczenie terytorium państwowego	254
2. Istota prawna terytorium państwowego	255
3. Skład terytorium państwowego	257
4. Ochrona integralności terytorialnej państwa w prawie międzynarodowym	258
§ 3. Zwierzchnictwo terytorialne	260
1. Pojęcie i istota zwierzchnictwa terytorialnego	260
2. Obowiązki wynikające ze zwierzchnictwa terytorialnego	262

§ 4. Szczególne ograniczenia wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego	263
1. Serwituty	263
2. Demilitaryzacja i neutralizacja terytorium	264
3. Bazy wojskowe	265
4. Dzierżawa	266
5. Tranzyt	267
§ 5. Nabycie i utrata terytorium państwowego	267
1. Tytuł do terytorium	267
2. Zasady podstawowe	268
3. Nabycie terytorium (tytuły do terytorium)	269
4. Utrata terytorium	278
§ 6. Granice	279
1. Pojęcie i rodzaje granic	279
2. Delimitacja granicy państwowej	280
3. Demarkacja granicy państwowej	281
4. Administracja granicy państwowej	282
5. Nienaruszalność granic	282
§ 7. Kształtowanie się granic polski po drugiej wojnie światowej	283
1. Granica wschodnia	283
2. Granica polsko-niemiecka	284
3. Granica polsko-czeska i polsko-słowacka	287
§ 8. Rzeki międzynarodowe	288
1. Pojęcie rzeki międzynarodowej	288
2. Swoboda żeglugi	288
3. Umowy międzynarodowe dotyczące rzek	288
4. Inne sposoby wykorzystania rzek międzynarodowych	291
§ 9. Międzynarodowe prawo morza	292
1. Wprowadzenie	292
2. Obszary morskie wchodzące w skład terytorium państwowego	294
3. Obszary morskie podlegające ograniczonej jurysdykcji lub suwerenności państwa nadbrzeżnego	299
4. Obszary morskie poza granicami jurysdykcji państwowej	306
5. Międzynarodowe cieśniny i kanały morskie	313
6. Pojęcie międzynarodowego kanału morskiego	317
§ 10. Obszary podbiegunowe	320
1. Arktyka	320
2. Antarktyka	321
§ 11. Przestrzeń powietrzna	322
1. Wolność żeglugi powietrznej przed pierwszą wojną światową	322
2. Zasada całkowitego i wyłącznego zwierzchnictwa państwowego	323
3. Status prawny przestrzeni powietrznej	324
4. Międzynarodowa żegluga powietrzna	325
5. Reżim prawa międzynarodowego prywatnego	327
6. Reżim bezpieczeństwa lotów cywilnych	328

§ 12. Przestrzeń kosmiczna	328
1. Status prawny przestrzeni kosmicznej	328
2. Granice przestrzeni kosmicznej	331
3. Reżim odpowiedzialności za szkody kosmiczne	332
4. Problemy prawne wykorzystania sztucznych satelitów Ziemi	332
5. COPOUS	334

Rozdział VII

Ludność w prawie międzynarodowym	335
§ 1. Uwagi wstępne	335
§ 2. Obywatelstwo	337
1. Pojęcie i znaczenie obywatelstwa	337
2. Nabycie i utrata obywatelstwa	338
3. Podwójne lub wielorakie obywatelstwo i bezpaństwowość	340
4. Uchodźstwo	342
§ 3. Cudzoziemcy	344
1. Dopuszczenie i pobyt cudzoziemców na terytorium innego państwa	344
2. Prawa i obowiązki cudzoziemców	345
§ 4. Azyl terytorialny (polityczny) i dyplomatyczny	346
§ 5. Ekstradycja	348

Rozdział VIII

Międzynarodowa ochrona praw człowieka	351
§ 1. Antecedencje	351
§ 2. Międzynarodowy system ochrony praw człowieka	352
§ 3. Zasada poszanowania praw człowieka w Karcie Narodów Zjednoczonych	353
§ 4. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka	355
§ 5. Międzynarodowe paktów praw człowieka	356
§ 6. Traktaty antydyskryminacyjne i sektorowe	360
§ 7. Inne traktaty powiązane z ochroną praw człowieka	361
§ 8. Kontrola przestrzegania praw człowieka w systemie ONZ	361
§ 9. Kontrola przestrzegania praw człowieka w regionalnych systemach ochrony	366
1. Europejski system ochrony praw człowieka	366
2. Międzyamerykański system ochrony praw człowieka	370
3. Afrykański system ochrony praw człowieka	370

Rozdział IX

Organizacje międzynarodowe	373
§ 1. Pojęcie i rodzaje organizacji międzynarodowych	373
1. Podział organizacji na rządowe i pozarządowe	373
2. Struktura międzynarodowych organizacji rządowych	375
3. Organizacje wyspecjalizowane ONZ	377
§ 2. Międzynarodowe organizacje międzyrządowe	378
1. Rozwój historyczny	378
2. Podmiotowość prawnomiędzynarodowa	378
3. Funkcje organizacji międzyrządowych	379

§ 3. Uchwały podejmowane przez organy międzynarodowych organizacji międzynarodowych	380
1. Charakter prawny uchwał	380
2. Rodzaje uchwał	382
§ 4. Organizacja Narodów Zjednoczonych	384
1. Karta Narodów Zjednoczonych	384
2. Cele i zasady Narodów Zjednoczonych	385
3. Członkostwo w ONZ	388
4. Organy ONZ	389
5. Podział kompetencji między Zgromadzenie Ogólne i Radę Bezpieczeństwa	391
6. Sankcje	392
7. Pokojowe operacje ONZ	393
8. Układy i organizacje regionalne	394
9. Funkcje Rady Gospodarczo-Społecznej	395
10. Status konsultacyjny organizacji pozarządowych	396
11. Terytoria powiernicze i obszary niesamodzielne	397
12. Funkcje Sekretarza Generalnego ONZ	397
13. Funkcjonariusze ONZ	398
14. Siedziba i finanse ONZ	399
§ 5. Międzynarodowe organizacje rządowe poza systemem ONZ	399
1. Organizacje współpracy politycznej i wojskowej	399
2. Europejskie organizacje regionalne	401
3. Pozaeuropejskie organizacje regionalne	406
4. Inne organizacje regionalne	407

Rozdział X

Pokojowe rozwiązywanie sporów międzynarodowych	409
§ 1. Uwagi terminologiczne	409
§ 2. Pojęcie i podział sporów międzynarodowych	410
1. Definicja sporu i konfliktu międzynarodowego	410
2. Rodzaje sporów międzynarodowych	411
§ 3. Środki pokojowego rozwiązywania sporów	414
1. Podział środków załatwiania sporów	414
2. Rokowania bezpośrednie (negocjacje)	415
3. Dobre usługi i mediacja	417
4. Komisje badań	418
5. Koncyliacja	419
§ 4. Sądy międzynarodowe	420
1. Rozwój historyczny arbitrażu; powstanie STSM i MTS	420
2. Arbitraż międzynarodowy	423
3. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości	425
4. Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza	429
§ 5. Stałe sądy regionalne	430
§ 6. Rozwiązywanie sporów w świetle statutów i praktyki organizacji międzynarodowych	432
1. Rozwiązywanie sporów w świetle Karty Narodów Zjednoczonych	432

2.	Rozwiązywanie sporów w innych organizacjach międzynarodowych	434
3.	Międzynarodowe Centrum Rozstrzygania Sporów Inwestycyjnych	436
§ 7.	Środki przymusu niebędące wojną	437

Rozdział XI

Prawo konfliktów zbrojnych	439
§ 1. Wojna, konflikt zbrojny, użycie siły, agresja	439
§ 2. Zakaz użycia siły zbrojnej w rozwoju historycznym	441
1. Doktryna wojny sprawiedliwej	441
2. Pakt Ligi Narodów	442
3. Pakt paryski z 1928 r.	443
§ 3. Zakaz użycia siły zbrojnej we współczesnym prawie międzynarodowym	444
1. Karta Narodów Zjednoczonych i Deklaracja Zasad Prawa Międzynarodowego	444
2. Zasada nieinterwencji	445
3. Samoobrona indywidualna i zbiorowa	446
4. Definicja agresji (napaści)	448
§ 4. Ogólne zagadnienia prawa wojennego (<i>ius in bello</i>)	449
1. Cechy szczególne prawa wojennego	449
2. Rozwój historyczny prawa wojennego	451
3. Zakres mocy obowiązującej prawa wojennego	455
4. Rozpoczęcie wojny	456
5. Porozumienia między państwami wojującymi	457
6. Mocarstwa opiekuńcze	457
7. Organizacje Czerwonego Krzyża	458
8. Jeńcy	459
9. Ranni i chorzy	460
10. Ochrona ludności cywilnej	461
11. Zakończenie wojny i likwidacja skutków wojny	463
12. Odpowiedzialność za zbrodnie wojenne i inne naruszenia prawa międzynarodowego	465
§ 5. Wojna lądowa	471
1. Siły zbrojne uczestniczące w wojnie lądowej	471
2. Metody i środki walki	473
3. Okupacja wojenna	476
§ 6. Wojna morska	478
1. Odrębności wojny morskiej	478
2. Metody i środki wojny	479
3. Prawo łupu	480
4. Kontrabanda wojenna	481
§ 7. Wojna powietrzna	481
§ 8. Konflikty zbrojne niemające charakteru międzynarodowego	482
1. Rozwój historyczny	482
2. Konwencje genewskie z 1949 r.	483
3. Drugi Protokół dodatkowy z 1977 r.	484
4. Umieждународione konflikty wewnętrzne	485

§ 9. Neutralność wojenna	487
1. Pojęcie neutralności wojennej	487
2. Prawa i obowiązki państw neutralnych	488
3. Neutralność wojenna w świetle Karty Narodów Zjednoczonych	489
Skorowidz przedmiotowy	491

SŁOWO WSTĘPNE

Podręcznik *Prawo międzynarodowe publiczne*, autorstwa Profesorów Remigiusza Bierzanka (1912–1993) i Janusza Symonidesa (1938–2020), zajmuje od ponad czterech dekad szczególną pozycję w kanonie lektur polecanych zarówno studentom tego przedmiotu, jak również szerszemu gronu odbiorców. Napisany przez wybitnych znawców problematyki prawnomiędzynarodowej, łączących doświadczenie akademickie z praktyką prawa i stosunków międzynarodowych, stanowił kwintesencję całościowego ujęcia najważniejszych zagadnień, przy zachowaniu właściwych proporcji i czytelności wywodu.

Otrzymawszy od Wydawnictwa Wolters Kluwer propozycję aktualizacji i uzupełnienia podręcznika, niżej podpisani podjęli to wyzwanie, mając świadomość, że będzie ono polegać na możliwie harmonijnym połączeniu tradycji z nowoczesnością. W pracach nad zaktualizowanym wydaniem towarzyszyło nam przekonanie, że należy zachować w jak największym stopniu esencję oryginału, uwzględniając jednak dynamiczny rozwój prawa międzynarodowego w XXI w. Staraliśmy się, aby opracowanie pozostało zrozumiałe dla szerokiego kręgu Czytelników. Dokonując uaktualnień, poszerzyliśmy odniesienia do orzecznictwa międzynarodowego i najnowszej literatury.

Wyrażamy nadzieję, że nowe wydanie podręcznika będzie atrakcyjną propozycją w dydaktyce prawa międzynarodowego publicznego. Nie mamy wątpliwości, że znajomość tego przedmiotu należy do podstawowego kanonu wykształcenia każdego prawnika. Warto przypomnieć, że wiele bardzo rozwiniętych obszarów współpracy międzynarodowej – takich jak funkcjonowanie Unii Europejskiej czy międzynarodowa ochrona praw człowieka – jest ściśle związanych właśnie z prawem międzynarodowym.

Dedykujemy swoją pracę pierwszym Autorom podręcznika, a także Profesorom, którzy wprowadzali nas w świat prawa międzynarodowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu – Januszowi Gilasowi i Tadeuszowi Jasudowiczowi. W sposób szczególny chcemy także uczcić pamięć Profesora Krzysztofa Swinarskiego (1940–2018).

Michał Balcerzak, Marcin Kałduński

Rozdział I

PODSTAWOWE ZAGADNIENIA PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

W. Friedmann, *The Changing Structure of International Law*, New York 1964; R. Higgins, *Problems and Process*, Oxford 1994; R. Kwiecień, *Teoria i filozofia prawa międzynarodowego. Problemy wybrane*, Warszawa 2011; O. Schachter, *International Law in Theory and Practice*, Dordrecht 1991; *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, eds. H. Kalmo, Q. Skinner, Cambridge 2011; *The Cambridge Companion to International Law*, eds. J. Crawford, M. Koskenniemi, Cambridge 2012.

§ 1. Społeczność międzynarodowa a prawo międzynarodowe

1. Pojęcie i skład społeczności międzynarodowej

Dwa znaczenia. W węższym znaczeniu społeczność międzynarodowa to ogół państw utrzymujących stosunki regulowane przez prawo międzynarodowe. W szerszym znaczeniu społeczność międzynarodowa obejmuje także niesuwerenne podmioty, czyli wszystkich uczestników stosunków międzynarodowych wyposażonych w zdolność do działań w płaszczyźnie międzynarodowej, a zwłaszcza organizacje międzynarodowe, których prawa i obowiązki są określone przez prawo międzynarodowe. 1

Geneza. W Europie wielość państw należących do wspólnego kręgu kulturowego, zaliczanych do rodziny „narodów państw chrześcijańskich”, a później narodów państw cywilizowanych, sprzyjała w wysokim stopniu rozwojowi stosunków międzynarodowych, poczynając od wczesnego średniowiecza. Stosunki te w sposób szczególny nabrały intensywności w okresie przejścia od średniowiecza do czasów nowożytnych w rezultacie odkryć geograficznych, podbojów kolonialnych i rozwoju gospodarczego krajów europejskich. W procesie kształtowania się społeczności międzynarodowej istotną rolę odegrał pokój westfalski z 1648 r., który kładąc ostateczny kres zwierzchnictwa cesarza, stworzył w Europie okres stosunków oparty na stopie równości i niezależności. 2

Wielkie, jak na ówczesne czasy, konferencje dyplomatyczne w Osnabrück i Münster obwieściły niejako powstanie swoistej „rodziny narodów”. Stworzona przez chrześcijańskie państwa rudymetarna społeczność, rozszerzona w XVII i XVIII w. na inne kraje europejskie (w roku 1721 zostaje włączona Rosja), obejmuje w drugiej połowie XVIII w. także Stany Zjednoczone.

Decydujące znaczenie w dalszym kształtowaniu się społeczności międzynarodowej miał wiek XIX. Szybki rozwój przemysłu, odkrycia naukowe, intensyfikacja wymiany międzynarodowej (w tym gospodarczej), konieczność wielostronnego rozwiązywania różnorodnych problemów stosunków międzynarodowych doprowadziły do odbycia wielu konferencji oraz powstania pierwszych organizacji międzynarodowych (unii administracyjnych) – ujednociających miary i wagi, ustanawiających ochronę własności przemysłowej oraz dzieł literackich i artystycznych, regulujących zagadnienia komunikacji i łączności międzynarodowej. Wszystko to, nie eliminując wojen i konfliktów międzypaństwowych, spowodowało jednak wykształcenie się minimalnego poczucia wzajemnych więzów dla istnienia wszelkich społeczności. Przykładowo wskazać można, iż utworzony 9.10.1874 r. Powszechny Związek Pocztowy opierał się na założeniu, że w celu wzajemnej wymiany korespondencji terytorium państw członkowskich stanowi jeden obszar pocztowy. Powstawaniu wzajemnych więzów towarzyszył odpowiedni rozwój prawa międzynarodowego określającego zasady i formy stosunków międzypaństwowych.

Poszerzała się też sama społeczność międzynarodowa. W XIX w. weszły do niej nowo powstałe państwa Ameryki Łacińskiej, a stopniowo i poszczególne kraje bałkańskie. Na kongresie paryskim w roku 1856 dopuszczono po wojnie krymskiej do udziału w „koncercie europejskim” kraj niechrześcijański – Turcję, a następnie Japonię, Persję, Syjam i Chiny.

- 3 **Skład społeczności.** Na pytanie, kto obecnie wchodzi w skład społeczności międzynarodowej, udziela się różnych odpowiedzi. Niekiedy stawia się znak równości między społecznością międzynarodową a ONZ. Takie postawienie problemu jednak nie jest właściwe, gdyż społeczność międzynarodowa ma szerszy skład niż ONZ, do której m.in. nie należą Tajwan i Watykan. Stwierdzenie, że społeczność międzynarodowa ma szerszy skład niż ONZ, nie prowadzi i nie może zresztą prowadzić do pomniejszenia roli lub podważania znaczenia ONZ i KNZ, która z powodzeniem może być traktowana jako konstytucja współczesnej społeczności międzynarodowej, i to z dwóch co najmniej powodów.

§ Z jednej bowiem strony Karta w art. 2 ust. 6 przewiduje, że Organizacja zapewni, by również państwa niebędące jej członkami postępowały zgodnie z jej zasadami, z drugiej zaś – państwa nienależące do ONZ nie tylko nie kwestionują wiążącego charakteru zasad sformułowanych w Karcie, w szczególności wyrzeczenia się groźby i użycia siły w stosunkach międzynarodowych, lecz z reguły składają jednostronne

oświadczenia wskazujące na wolę ich respektowania. Nieprawidłowa jest również inna propozycja określania składu społeczności międzynarodowej, sformułowana na gruncie polskiej nauki przez L. Ehrlicha, który uważał, że:

„Z punktu widzenia każdego państwa członkami społeczności międzynarodowej są te wszystkie państwa, które ono za takie uznaje, czyli wobec których ma skutek wzajemnego uznania prawa i obowiązki wynikające z prawa międzynarodowego”.

Akceptacja takiego założenia prowadzi do nieuchronnej relatywności zarówno składu społeczności, jak i obowiązywania prawa międzynarodowego, w zależności od tego, czy zainteresowane państwa wzajemnie się uznają. O ile teza taka była uzasadniona w XVIII czy XIX w., w czasie gdy społeczność międzynarodowa sprowadzała się do stosunkowo wąskiego kręgu państw jednorodnych ustrojowo i kulturowo, o tyle obecnie jest ona nie do przyjęcia. Państwo wchodzi do społeczności nie tyle w wyniku czy poprzez uznanie międzynarodowe, lecz głównie w konsekwencji swego powstawania i nabycia zdolności do działań w płaszczyźnie zewnętrznej.

2. Cechy charakterystyczne społeczności międzynarodowej

Wprowadzenie. Tak jak prawo międzynarodowe różni się od prawa wewnętrznego, tak samo społeczności, w obrębie których obowiązują różne systemy prawne, wykazują znaczną odmienność. Najczęściej, porównując społeczność międzynarodową ze społecznością państwową, wymienia się jako swoiste cechy społeczności międzynarodowej: oparcie stosunków wzajemnych podmiotów na zasadzie równości, brak hierarchiczności źródeł prawa, brak centralnej władzy wykonawczej i prawodawczej oraz brak obowiązkowego sądownictwa. Z drugiej strony pojawiają się, zwłaszcza w XXI w., tendencje do konstytucjonalizacji i hierarchizacji prawa, z uwypukleniem roli, jaką pełni KNZ, oraz znaczeniem norm bezwzględnie obowiązujących (*ius cogens*) i zobowiązań *erga omnes*. 4

Zasada suwerennej równości. Wokół zasady równości obowiązującej w społeczności międzynarodowej narosło wiele nieporozumień prowadzących w skrajnych wypadkach do jej kwestionowania. Pozornie bowiem zasada ta stoi w sprzeczności z faktami życia międzynarodowego, w którym pewne państwa odgrywają większą rolę, mają szerszy zakres uprawnień i możliwości działania. Należy więc wyjaśnić, iż równość w prawie międzynarodowym to przede wszystkim równość wobec prawa (w przeciwieństwie do równości praw). Dowodzi tego choćby fakt, że państwa mają z reguły po jednym głosie w organizacjach lub na konferencjach, że protokolarna precedencja ustalana jest nie na podstawie wielkości terytorium, liczby ludności, potencjału ekonomicznego czy wojskowego, lecz na podstawie kryteriów formalnych: czasu złożenia listów uwierzytelniających w państwie przyjmującym w przypadku szefów misji dyplomatycznych czy alfabetu w przypadku miejsca na sali lub kolejności głosowania na konferencjach międzynarodowych. Równość w społeczności międzynarodowej oznacza, że prawa 5

poszczególnych podmiotów muszą być tak samo respektowane, bez względu na to, czy chodzi o państwo wielkie, czy małe, i czy jest ono w stanie wymusić ich przestrzeganie. Najlepszym odzwierciedleniem równości wobec prawa jest zasada, że każde państwo ma jeden głos w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ. Krytycy tego rozwiązania wskazują, że może ono powodować irracjonalne rezultaty, w których uchwała Zgromadzenia Ogólnego zostanie przyjęta większością głosów państw o niewielkim potencjale ludnościowym i liczbie ludności wbrew woli największych i najsilniejszych państw, a takie uchwały mają niewielką szansę na realizację. Jeżeli ułożymy członków ONZ pod kątem liczby ludności, to stwierdzimy, że państwa reprezentujące ok. 1% ludności stanowią większość 2/3 członków (art. 18 ust. 2 KNZ) dla podjęcia uchwały w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ.

Konsekwencją zasady równości jest także to, że organy państwa w stosunkach zewnętrznych korzystają z takiego samego zakresu immunitetów i przywilejów, a akty państwa zgodnie z zasadą *par in parem non habet imperium* nie podlegają jurysdykcji, a zatem nie mogą być osądzone przez trybunały wewnętrzne drugiego państwa. Pochodną równości wobec prawa jest również nakaz okazywania sobie wzajemnego i takiego samego szacunku, przejawiającego się nie tylko w postaci niewiążącej kurtuazji międzynarodowej, lecz także w regulowanej normami prawnymi sferze reprezentacji, stosunków dyplomatycznych, konsularnych czy morskich. Równość wobec prawa nie ma charakteru niezbywalnego i państwo może się jej w szczególnych sytuacjach zrzec, wchodząc np. do organizacji międzynarodowych, w których zamiast zasady: jedno państwo – jeden głos, obowiązuje zasada różnej liczby głosów, czyli gdzie występuje tzw. głosowanie ważne (zwłaszcza w organizacjach gospodarczych).

- 6 Szczególna pozycja wielkich mocarstw.** Równość wobec prawa nie oznacza równości praw członków społeczności międzynarodowej. O ile wypadki odejścia za zgodą zainteresowanego od przestrzegania równości wobec prawa są raczej sporadyczne, o tyle są one częstsze w wypadku równości praw. Zresztą decyduje o tym nie tylko zgoda, lecz także elementy faktyczne. W społeczności międzynarodowej pozycję „pierwszych wśród równych” zajmują wielkie mocarstwa, których szczególna rola podkreślona została przez to, iż mają one stałe miejsca i prawo weta w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. Stało się to za zgodą wszystkich państw, jakie weszły do ONZ, w 1945 r. Zaakceptowały one takie uprzywilejowane potraktowanie wielkich mocarstw w uznaniu szczególnych obowiązków i szczególnej roli w utrzymaniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Inną sprawą jest fakt, że po prawie 80 latach formuła Rady Bezpieczeństwa uległa erozji, ponieważ jej skład nie uwzględnia w pełni współczesnej sytuacji na świecie. Postuluje się zatem nowelizację postanowień KNZ dotyczących Rady Bezpieczeństwa, szczególnie w zakresie składu i zasad głosowania, np. poprzez przyjęcie nowych stałych członków (np. Indii, Japonii, Niemiec, Brazylii, RPA) i ograniczenie prawa weta.

Innym przykładem szczególnej roli wielkich mocarstw jest głosowanie ważne w organizacjach gospodarczych, zwłaszcza w Międzynarodowym Funduszu Walutowym

i Międzynarodowym Banku Odbudowy i Rozwoju (Bank Światowy), w których liczba głosów poszczególnych państw zależy od wkładu do organizacji.

Różnice w zakresie praw członków społeczności międzynarodowej są nie tylko pochodną zgody innych podmiotów, lecz – przede wszystkim – elementów faktycznych, w tym siły (gospodarczej, militarnej lub politycznej) poszczególnych państw. Wprawdzie wszystkie państwa mają równe prawo udziału w stanowieniu norm międzynarodowych, to jednak z natury rzeczy, z uwagi na różnice wynikające z położenia geograficznego, uwarunkowań historycznych, potencjału gospodarczego i militarnego czy stopnia zaawansowania technologicznego, ich możliwości uczestniczenia w praktyce prowadzącej do powstania zwyczaju międzynarodowego są różne. Tak np. w tworzeniu norm zwyczajowych w prawie morza uczestniczyły niegdyś państwa mające dostęp do morza, a zwłaszcza te, które dysponowały największymi flotami, współcześnie zaś prawo kosmiczne określone zostało głównie praktyką i stanowiskiem państw prowadzących działalność w przestrzeni kosmicznej. Nierówność dotyczyć może nie tylko praw, ale i obowiązków. Ta z kolei może wynikać z naruszenia prawa międzynarodowego, szczególnie zakazu uciekania się do wojny i nałożenia określonych obowiązków na agresora w celu zapobieżenia nowej wojnie, jak w przypadku Niemiec i ich sojuszników po pierwszej i drugiej wojnie światowej czy ewentualnie w przypadku Rosji po agresji na Ukrainę.

Niski stopień zorganizowania. Społeczność międzynarodową charakteryzuje niski stopień zorganizowania. Nie ma w niej – w przeciwieństwie do społeczności państwowej – ani władzy ustawodawczej, ani wykonawczej, ani obowiązkowego sądownictwa. Narody Zjednoczone nie są taką władzą, państwa nie są jej podporządkowane i spełnia ona głównie funkcje koordynujące względem swoich członków. Słabość systemu sankcyjnego (prawo weta stałych członków Rady Bezpieczeństwa), brak aparatu zapewniającego przestrzeganie i egzekwowanie prawa stawia na porządku dziennym pytanie, czy w tej sytuacji, przy istnieniu różnic interesów i konfliktów, można w ogóle mówić o istnieniu społeczności międzynarodowej. Takie pytania pojawiają się szczególnie w sytuacjach konfliktów zbrojnych z udziałem mocarstw (np. agresja Rosji na Ukrainę w 2014 i 2022 r.). Zdecydowanie pozytywna odpowiedź uzasadniona jest dwoma czynnikami. Po pierwsze, mimo braku aparatu represyjnego prawo międzynarodowe jest uważane przez wszystkich członków za wiążące społeczność międzynarodową. Nawet w wypadku oczywistego i rażącego pogwałcenia prawa międzynarodowego żaden podmiot nie kwestionuje jego obowiązywania, lecz stara się jedynie przedstawić odmienną lub wygodną dla siebie interpretację naruszonej normy, nawet jeśli pozostaje ona (oczywiście) sprzeczna z treścią i celem tej normy. Po drugie, mimo wszystkich występujących w obrębie społeczności konfliktów i sprzeczności nie tylko się nie zmniejsza, lecz wręcz narasta poczucie wzajemnych więzi i współzależności zarówno w sferze międzynarodowych stosunków ekonomicznych, wymianie handlowej, problemach demograficznych, żywnościowych, energetycznych, jak też ochronie środowiska naturalnego.

Podręcznik *Prawo międzynarodowe publiczne* autorstwa Remigiusza Bierzanek i Janusza Symonidesa przez wiele lat zajmował wyjątkowe miejsce wśród lektur dla studentów tego przedmiotu oraz dla szerszego grona czytelników. Znamienna część książki pozostała aktualna w XXI wieku, jednak wiele zagadnień zostało rozbudowanych i uzupełnionych w związku z rozwojem prawa i stosunków międzynarodowych.

W nowej edycji w przystępny i przejrzysty sposób omówiono wszystkie istotne instytucje prawa międzynarodowego publicznego, odwołując się do praktyki państw, organizacji międzynarodowych, a także orzecznictwa sądów i trybunałów. Podręcznik uwzględnia zmiany w ustawodawstwie, konwencjach międzynarodowych, także dotyczące organizacji międzynarodowych. Zachowano strukturę rozdziałów wydań wcześniejszych, uzupełnioną o nowy rozdział „Międzynarodowa ochrona praw człowieka”. Na początku każdego rozdziału podano aktualną literaturę.

Publikacja ukazuje prawo międzynarodowe jako dynamicznie rozwijającą się dziedzinę, której znajomość stanowi nieodłączny element wykształcenia prawników i specjalistów zajmujących się stosunkami międzynarodowymi.

Książka przeznaczona jest dla osób zainteresowanych prawem międzynarodowym publicznym, przede wszystkim dla studentów prawa i administracji oraz stosunków międzynarodowych.

Remigiusz Bierzanek (1912–1993) – profesor Uniwersytetu Łódzkiego, Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Łodzi i Uniwersytetu Warszawskiego; wybitny znawca historii prawa międzynarodowego i teorii stosunków międzynarodowych.

Janusz Symonides (1938–2020) – profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytetu Warszawskiego; wieloletni dyrektor Polskiego Instytutu Stosunków Międzynarodowych, a także Departamentu Praw Człowieka, Demokracji i Pokoju UNESCO w Paryżu; arbiter; sędzia *ad hoc* w Europejskim Trybunale Praw Człowieka.

Michał Balcerzak – profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytetu Szczecińskiego; adwokat; wiceprzewodniczący Komitetu ONZ ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej; specjalizuje się w międzynarodowej ochronie praw człowieka i prawie organizacji międzynarodowych.

Marcin Kałduński – profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; radca prawny; radca Prokuratury Generalnej RP, reprezentuje RP przed sądami i trybunałami międzynarodowymi oraz krajowymi; zajmuje się m.in. źródłami prawa, prawem morza, rozstrzygnięciem sporów ze szczególnym uwzględnieniem arbitrażu.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

9788383287898 W01P01

ISBN 978-83-8328-789-8

9 788383 287898

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

CENA 89 ZŁ (W TYM 5% VAT)